

ИВАНА КОМАТИНА
Историјски институт, Београд
ivana.komatina@iib.ac.rs

СРПСКИ ВЛАДАРИ У АЛЕКСИЈАДИ – ХРОНОЛОШКИ ОКВИРИ ДЕЛОВАЊА*

У раду се прате вести Ане Комнине о деловању српских владара и Срба (Далмата) с намером да се укаже на њихов што прецизнији временски оквир и на тај начин пружи јаснија и потпунија слика о српским вођама, али и о наративним техникама и композицији дела учене принцезе.

Кључне речи: Ана Комнина, Алексијада, Бодин, Михаило, Вукан, цар Алексије I Комнин, Јован Дука, Јован Комнин, Далмати

The author analyzes the information of Anna Comnene about the actions of the Serbian rulers and the Serbs (Dalmats) with the intention to establish their precise chronology as much as possible and thus provide a clearer and more complete picture of the Serbian leaders, but also of narrative techniques and composition of the work of the learned princess.

Keywords: Anna Comnene, Alexiad, Bodin, Michael, Vukan, emperor Alexius I Comnenus, John Doukas, John Comnenus, Dalmats.

Византијску историографију *Комнинске епохе* обележила су сјајна историографска дела, међу којима посебно место припада *Алексијади* Ане Комнине. Анино дело је комплексно – у њему се преплићу породична историја Комнина и Дука и историја Царства приказана кроз спољашње и унутрашње немире и неприлике, а Анина ерудиција и лични став прожимају све догађаје. Због тога Анино дело обележава сложеност не само у историјском него и у литерарном смислу.¹

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије: *Средњовековне српске земље (13–15. век): њолијички, њривредни, грушћивени и њравни ѡроцеси* (ев. бр. 177029).

¹ *Buckler, Anna Comnena, passim; Любарский, Об источниках „Алексиади“, 99–120; Anna Comnena and Her Times ed. Th. Gouma-Peterson, New York 2000, passim; Howard-Johnston, Anna Komnene,*

Белешке о Србима, који су у време владавине Алексија I Комнина (1081–1118) били под врховном влашћу Византије, и њиховом деловању, ма колико се услед недостатка историјских извора који би осветлили најранију српску историју чине недовољним, посматрајући Анино дело у целини, исцрпне су и у сразмерно великом броју заступљене. Наиме, будући да се говори о народу који је управо у то време почео да пружа отпор византијској власти, али засигурно не моћном и бројном као што су Турци, Печенези или Кумани,² вреди истаћи да се деловање Срба и њихових вођа помиње у чак девет од укупно петнаест књига које чине ово ремек-дело.

Ана Комнин, већ у првој књизи, у којој описује догађаје непосредно пре Алексијевог успињања на престо, а које, како наводи, „није имала намеру да исприча“ помиње, „Бодина и Михаила, егзархе Далмата“.³ Из редове те књиге јасно је да Ана посебно наглашава прилике у западном делу Царства, што је и природни пут да укаже на величину и способност свог оца, најпре као *великој доместики* *схола* у служби цара Нићифора Вријенија, а потом *сйраишеја* *Зайада* у служби цара Нићифора Вотанијата. Ана нас упознаје са приликама *на зайаду*, проблемима у Драчу с којима се Алексије сусретао док је био у служби византијских царева и спретно уводи у причу највеће непријатеље западне границе Царства – Нормане, у то време на челу са Робертом Гвискардом из породице Отвил, о коме брижљиво бележи да је „Норманин рођењем, скромног порекла“ и да је по свим својим спољашним карактеристикама достојан противник њеном оцу, али човек иродовске нарави.⁴ Робертов план да се искрцају и освоје Драч био је и предуслов за све даље акције против Царства. Дука Драча је у то време био Георгије Мономахат, кога Ана описије као превртљивог човека који „мења боје изнова у складу са променом власти“.⁵ Ово је, можемо рећи, пристрасна карактеризација драчког дуге, свакако изазвана тиме што је Мономахат одбио да учествује у побуни њеног оца против цара Нићифора Вотанијата упркос томе што му је Алексије исказао подршку када је био неправедно оптужен пред царем.⁶ Услед Робертове припреме за поморску експедицију, Мономахат је себи тражио уточиште и, како Ана бележи, писмима и поклонима обезбеђивао пријатељство „егзарха Далмата Бодина и Михаила“, у случају да га одбаце Алексије и Роберт.⁷ Ту Ана прекида приповест о Робертовој експедицији и Мономахатовој судбини у жељи да детаљније опише почетак Алексијеве владавине.

260–302; *Спанковић*, Комнини у Цариграду, 119–126, 153–166, 193–196. О Алексијаги Ане Комнине, њеном историјском и литерарном значају, структури дела са детаљним прегледом раније литературе уп. *Вилимоновић*, Структура и особине, 1–54, 289–302.

² ИСН I, 182–196 (С. *Ђурковић*); *Maksimović*, Βυζάντιο και οι Σέρβοι, 80–85

³ ...τὸν τε γὰρ Βοδῖνον καὶ τὸν Μιχαηλᾶν τοὺς ἐξάρχους τῶν Δαλματῶν..., Alexias, I, XVI.8–9.

⁴ Alexias, I, X.4; XIV.1.

⁵ Alexias, I, XVI.7.

⁶ Реч је о оптужбама како их назива „скитских робова“, Борила и Германа, који су били и у сукобу са Алексијем, те стога не чуди његова подршка Мономахату, Alexias, I, XVI.2.

⁷ Alexias, I, XVI.8; *Рагојчић*, Вести Ане Комнине, 16; ИСН I, 192–193 (С. *Ђурковић*); *Stephenson*, Balkan Frontier, 146–147.

Први помен Михаила и Бодина у *Алексијади* чини се узредним, без посебних карактеризација ликова чему је Ана склона. Срби очигледно у то време нису били претња Царству, вероватно обесхрабрани пропалим устанцима почетком седамдесетих година XI века, мада су јасно означени као помагачи неложалног дуге, те их сама чињеница да пружају уточиште дуки чини приметним фактором на Балкану. Ана их назива *еїзарсима*, титулом која је према званичној византијској хијерархији нижег ранга у односу на оне које Скилица и Скиличин Настављач додељују српским вођама – *архонїи* и *архиї*.⁸ Она, такође, најпре наводи Бодина, а затим његовог оца Михаила, што уколико није било ненамерно, може да укаже да је Бодин делимично преузео власт од свог оца, вероватно због његове старости.

Након друге књиге, у којој нема помена Срба и коју завршава успоном свог оца на престо 4. априла 1081. г., Ана у трећој књизи приповедање наставља описивањем односа на двору, као и односа између породице Дука и Комнина, наглашавајући особине и једних и других. Царство се убрзо по Алексијевом преузимању власти нашло у незавидном положају. Турци су нападали са Истока, док су у западном делу почеле да се остварују намере Роберта Гвискарда да се нападне и опседне Драч. Након договора са Турцима, бележи Ана, цар шаље Георгија Палеолога да замени Георгија Мономахата на месту драчког дуге и да предупреди Робертове акције. Палеологовим доласком у Драч обистинили су се Анини наговештаји изложени у првој књизи, да ће Мономахат уточиште наћи код Бодина и Михаила. Пошто се Мономахат склонио код владара Срба, Палеолог одмах о томе обавештава цара. Чини се да Ана оправдава Мономахатове поступке његовим страхом од цара, док с друге стране истиче да цар Алексије није осветољубив, већ да је циљ његовог смењивања пре свега заштита Царства.⁹ Дакле, Бодин и Михаил се поново помињу као пријатељи превртљивог драчког дуге, а самим тим се наговештава и њихов став према новом дуки. Иако византијска принцеза управо у трећој књизи описује нове титуле које је Алексије

⁸ Scylitzes, 353.64–65, 408.73–74, 475.13–16; Scylitzes Continuatus, 163.5–6; *Пагојчић*, Вести Ане Комнине, 16. О титули архонт и архиг детаљно: *Komatina*, Traduction des titres, 133–142; *Коматићина*, Византијска титула, 63–69. Само на једном месту када описује догађаје у вези са битком под Драчем, Ана наводи да би Нормане требало да нападају „Бодин и Далмати и остали управитељи (*архиїи*) суседних земаља“, Alexias, IV, V.3.

Пада у очи да је Ана веома добро обавештена о црквеној политици папе Гргура VII, о његовим плановима против немачког краља Хенриха, Alexias, I, XIII.2–10, што нас наводи на помисао да је била упућена и у папину активност на пољу додељивања краљевских круна, као једним од метода борбе са немачким царем, при чему је једна од окружених глава био управо српски кнез Михаил. Иако западни и домаћи извори признају Михаилу краљевски ранг и користе титулу *rex*, разумљиво као поданика Царства, Ана га не означава том титулом, али не користи ни еквивалент у византијској хијерархијској номенклатури владара. Исто важи и за Бодина, иако је, како је познато, византијски двор њему признао титулу *ексусијастїис*, еквивалент западном *rex*, *Коматићина*, Византијска титула, 69–72.

⁹ Наиме, Ана истиче да се Мономахат уплашио Алексијеве освете јер није новчано помогао цару када је подизао побуну против Вотанијата. Ана жели да истакне важну карактерну црту свог оца који увек ставља Царство изнад личних размирица, Alexias, III, XII.1.

створио попут севастократора, севаста, протосеваста и других, створене пре свега за чланове породице, а које ће се користити и за оне који нису чланови клана Дука или Комнина, српске владаре она ословљава једноставно именом, и то поново Бодина помиње испред његовог оца Михаила.¹⁰

У четврту књигу Ана смешта Први рат против Нормана (1081–1082) и један од најзначајнијих окршаја рата – битку за Драч. Георгије Палеолог је био главнокомандујући Византинаца у том сукобу и означен је као човек ванредне способности,¹¹ достојан супарник Роберту Гвискарду. Моћ византијских трупа појачана је одредима Турака које је цар позвао у помоћ, као и млетачком флотом.¹² Упркос помоћи коју је обезбедио, уз учешће највиђенијих византијских војника, Палеолог није успео да се избори са притиском Нормана, иако је пажљиво и савесно припремао одбрану.¹³ Услед таквих околности цар Алексије стиже до Драча и припрема се за директни окршај са Норманима и позива к себи Георгија Палеолога, кога Ана опет приказује као врло опрезног човека, наводећи да он чак није желео да се одазове све док не види царев прстен, страхујући да је у питању супарничка замка.¹⁴ Тек пошто му је цар отпослао тражено, Палеолог стиже и саветује цара да не улази одмах у отворену битку против Роберта, већ да воде герилску борбу и да „се његови људи спрече да напуштају логор ради снабдевања и пљачке“. Исти план, бележи Ана, „требало је да буде примењен на Бодина и његове Далмате и *остјале уйравийшеље (архије)* суседних земаља“.¹⁵

Иако је Бодин недавно примио бившег драчког дуку, упркос вољи цара и новог дуге Палеолога, чиме се на неки начин показао као непоуздан савезник, Алексије и драчки дука га не искључују из планова за борбу против Нормана. Принцепа не бележи недоумице о Бодиновом ставу према таквом плану, будући да су Срби подизали устанке против Царства, те би им, из тог угла савез са Норманима донео више користи. Она једноставно износи план цара и славног војсковође, који очигледно не доводе у сумњу оданост Бодина, царевог поданика. „Били су“, пише Ана „сигурни да би Роберт могао бити лако поражен уколико би он предузео ове мере“.¹⁶ Ипак, већина млађих војсковођа желела је директан сукоб и битку, а након што је Роберт послао нереалне услове примирија, сукоб је био неизбежан. Битка под Драчем је у *Алексијади* описана као жестока и напорна по обе стране. Многе славне византијске војсковође изгубиле су живот, а царева борбеност и пожртвованост истакнута је додатно његовим личним окршајем са извесним Норманином у којем се цар показао као

¹⁰ Alexias, III, XII.1.

¹¹ Вилимоновић, Структура и особине, 176–178.

¹² Alexias, IV, II.2.

¹³ Alexias, IV, IV.5–8.

¹⁴ Alexias, IV, V.2–3.

¹⁵ Alexias, IV, V.3; Радојчић, Вести Ане Комнине, 17.

¹⁶ Alexias, IV, V.3.

надмоћнији. Упечатљив, детаљан и потресан приказ царева борбе, у којој је цар поднео жртву и био „обливен сопственом крвљу“, додатно добија на снази када Ана одмах након описа тог тријумфа прибележи: „Али видео је (Алексије) да Турци беже, а такође се и сам Бодин повукао без борбе“.¹⁷ На овом месту чини се да она упира прстом у Србе и Турке као одговорне за пораз. Међутим, она је нешто раније указала на глави разлог пораза. Вешто портретишући слику Георгија Палеолога, јасно је предочила да је план борбе таквог човека, опрезног, морао бити исправан, а да су главни кривци млађи војници, који су желели непосредан сукоб. Како су многи од њих часно изгубили живот, *Алексијада* није место на коме они треба да буду експлицитно осуђени. Бекство Бодина и Турака, могло би се рећи да осим што додатно велича цареву личну победу и пожртвованост, указује на то да је битка већ била решена у корист Нормана, а то је цар схватио. Ана додаје да се Бодин „наоружао и распоредио своју војску у бојни ред“ и читавог дана се држао „очигледно спреман да помогне цару у свакој секунди у складу са уговорима које је са њим склопио“.¹⁸ Ове речи нас упућују на то да је план о нападу на Нормане ипак предочен Бодину, „поданику Царства“,¹⁹ и да се он уговором обавезао да га испуни. Међутим, Бодин то није учинио, већ је према Аниним речима имао свој план, „пажљиво је чекао, како изгледа, да сазна да ли ће цар однети победу“.²⁰ Уколико се то деси, пише Ана, његов план је био „да нападне *Келије*“, а „ако Алексије изгуби“ – „да се не бори већ да се повуче“.²¹ Када се уверио да је победа Нормана очигледна, Бодин се повукао без „иједног задатог ударца“. Цар се, видевши да му нико не долази у помоћ, повукао пре доласка непријатеља.²² На тако неславан начин завршила се у јесен 1081. г. битка под Драчем, један од најтежих пораза византијске војске. Бодин је у Анином тексту означен као човек који није поштовао договор и она без превелике горчине описује његову превртљивост, чиме додатно поткрепљује слику о његовом кукавичлуку и прорачунатости. Остали хроничари битке под Драчем, нажалост не спомињу држање Бодина и његову улогу у поменутих догађајима, те за сада имамо само сведочанство принцезе која пише о великом поразу војске свог оца Алексија, свакако субјективно.

Ана, потом, у наредној књизи наставља приповест о рату са Норманима, али и описује и Алексијеву борбу против јереси, истичући његову ангажованост

¹⁷ Alexias, IV, VI.9.

¹⁸ Alexias, IV, VI.9; *Chalandon*, Essai, 51-76; *McQueen*, Relations, 438-447; *Живковић*, Портрети, 96.

¹⁹ *Коматинова*, Византијска титула, 71-72, сматра да је Бодин добио високо достојанство *iproitosевасија*, које је цар доделио и свом зету и брату, након што су највероватније склопили споразум и савезништво негде између априла и октобра 1081. г. Ана Комнина не помиње да је Бодин добио то достојанство.

²⁰ Alexias, IV, VI.9.

²¹ Ibidem.

²² Alexias, IV, VI.9; *Theotokis*, Norman Campaigns, 158.

и на унутрашњем плану.²³ У шестој књизи опет су Нормани главна тема, те се на самом почетку истиче велики успех византијске војске, заузимање Костура, октобра 1083. г., а даље прича води опису борбе против павликијанске јереси, и опет након тога Ана управља свој поглед ка *Лайинима* и Роберту Гвискарду, који је планирао напад на *Илирик*, док је цар пружао отпор уз помоћ млетачке флотиле. Упркос поразима, Роберт се, пише Ана, није окренуо „мирољубивим путевима“.²⁴ Затим описује Робертово путовање и долазак у Јерусалим, и његову смрт јула 1085. г., додајући да је тај догађај извесни Симеон Сет прорекао цару много раније. Након екскурса о Сетовом пророчанству, додаје: „време је сада да се вратимо главној теми: ја не желим да имам репутацију пророчице и да именима из астрологије потамним писање главне теме моје историје“.²⁵ Стога, наставља причу описујући Роберта Гвискарда, истичући да је имао лице „правог вође“, да је доминантан и способан, а затим се још једном осврће на његов сукоб с царем Алексијем и бележи да су „неки људи кривили цара због необазривости и отпочињања рата са Робертом превремено“. Према њиховом мишљењу, да није изазвао Роберта прерано, лако би га победио у сваком случају, јер је Роберт нападан са свих страна, „од такозваних Албанаца и од оних из Далмације које је послао Бодин“.²⁶ Ана додаје да су њихове приче само злонамерне, и да Роберт има импресивну вештину ратовања и да је то врло добро познато.²⁷ Након ових запажања Ана доноси причу о свом рођењу, што припада 1083. г.²⁸

Дакле, и овај помен српског краља у *Алексијади* стоји у вези са норманско-византијским односима. Међутим, намеће се питање, да ли се може рећи да се овај помен Бодина у *Алексијади* може односити на исти период у којем је Бодин претходно поменуто, дакле у оквиру, односно, нешто пре битке под Драчем из 1081. Б. Крекић се уз свој превод извода поменутог места определио за 1083. г., чиме је јасно направио дистинкцију између ова два помена Бодина.²⁹ Ипак, уз одељак не постоји коментар који би указао због чега се ратовање „Албанаца и оних из Далмације које је послао Бодин“ смешта у 1083. г., нарочито ако се има у виду хронолошка комплексност дела.³⁰ Верујемо да је за овакво датирање наведеног места допринела чињеница да након описа Робертовог сукоба са Византинцима

²³ Alexias, V passim.

²⁴ Alexias, VI, VI.1.

²⁵ Alexias, VI, VII.6.

²⁶ ...παρὰ τε τῶν καλούμενων Ἀρβανιτῶν παρὰ τε τῶν ἀπὸ Δαλματίας παρὰ τοῦ Βοδίνου πεμπομένων..., Alexias, VI, VII.6–7.

²⁷ Ibidem.

²⁸ Alexias, VI, VIII.1–5.

²⁹ ВИНЈ III, 382–383 (Б. Крекић). С. Ђирковић први је указао да је Ана понавља вести из 1081.г., без детаљнијег објашњења, ИСН I, 194, нап. 30; Живковић, Портрети, 96.

³⁰ ВИНЈ III, 382–383 (Б. Крекић). На поједина питања хронологије Аниног дела указали су: Buckler, *Anna Comnena*, 251–256; Любарский, Замечания к хронологии, 47–56; Frankopan, *Challenges to Imperial Authority*, 263–265; Inoue, *Historical methodology*, 195–204

и деловања Албанаца и Бодинових људи, Ана пише о свом рођењу, што свакако, припада 1083. г. Ипак, пре описа поменутих догађаја Ана пише о Сетовом пророчанству, а пре тога о Робертовој смрти, што припада 1085. г.³¹ Но, није само хронолошка недоследност Аниног дела разлог да опис овог догађаја посматрамо као анахронизам који се, заправо, односи на догађај из 1081. Наиме, пажљивим ишчитавањем оба описа јасно је да је реч о истом догађају. Наиме, како је већ речено, Георгије Палеолог је пред битку под Драчем цару изнео предлог о герилском ратовању против Нормана, а исти план требало је да важи и за Бодина и његове Далмате и *остјале уйравийшеље (архије)* суседних земаља“, али су се млађе војсковође побуниле, те је дошло до отвореног сукоба упркос вољи и савету искусног Палеолога.³² Ана, очигледно, у оквиру шесте књиге, прави реминисценцију на велики пораз свог оца, још једном га правдајући речима „неки људи су кривили цара због необазривости и отпочињања рата са Робертом превремено“, вероватно алудирајући на опрезног Палеолога, додајући опет мишљење *неких људи*, по којима „да није изазвао Роберта прерано, лако би га победио у сваком случају“. Затим Ана додаје и разлоге за такав став *неких људи*, оно што нам пред опис саме битке под Драчем није открила – „јер је Роберт нападан са свих страна, од Албанаца и од оних из Далмације које је њослао Бодин“.³³ Дакле, пред битку под Драчем 1081. г. Бодин и Албанци су редовно узнемиравали Нормане, због чега се Алексије вероватно није двоумио да ли би требало и Србе укључити у саму битку, што је потом постао део византијског плана, који се, како је познато, изјаловио, а Бодиново „кукавичко држање“ Ана је подробно описала. Сем тога ова вест нам открива и ко су *остјали уйравийшељи (архизи)* „суседних земаља“ из описа битке под Драчем, тј., да се под њима мисли између осталог и на Албанце, те заправо ова Анина „изненадна приповест“ допуњује опис битке под Драчем и догађаја који су јој претходили, те је можемо везати за 1081. г.³⁴

³¹ Alexias, VI, VI.2–3.

³² Alexias, IV, V.3.

³³ Alexias, VI, VII.6–7.

³⁴ Поменуто место, у коме се Ана осврће на ранија збивања није изузетак у њеном делу, већ је, напротив особина Аине историјске наратије. Примера ради, Ана у оквиру VI књиге, Alexias, VI, XII.1–3, описује борбу Алексија и Абул-Касима, господара Никеје, а потом и убиство, које је починио султан Малик-Шах, 1092. г., настављајући даље приповест о борбама за престо између различитих чланова селџучке династије који су господарили различитим деловима њиховог великог царства, што је трајало до 1095. г., Alexias, VI, XII.3–5. Међутим, у оквиру VII књиге када описује борбу Византинца и „Скита“ 1090. г., Ана наводи да су фламански витезови које је гроф Фландрије нешто раније уступио цару послати да заштите Царство „када је стигла вест са Истока да Абул-Касим, господар Никеје припрема офанзиву против Никомедије“, Alexias, VII, VII.4. Е. Р. А. Сјутер, у свом коментару, Alexiad, 233, истиче да је Ана већ у претходној књизи описала несрећну смрт Абул-Касима, те оставља могућност да је Ана на овом месту антиципирала догађаје из 1092, у циљу завршетка приче, или је реч о неком другом Абул Касиму. Другу могућност би требало одмах искључити, јер не постоје два Абул-Касима у реченом периоду. Сем тога, и ако понавља причу о Абул-Касиму, јасно је да га у VII књизи Ана не ставља у погрешан историјски контекст ни тренутак, јер је у време деловања Фламанца он још био у животу, те би ову епизоду заиста требало посматрати као допуну претходно испричаним догађајима о Абул-Касимовом деловању и

Већ у наредној, седмој књизи Анине историје, наилазимо на нове помене Бодина, српског владара, и први помен жупана Вукана, кога без посебног представљања Ана уводи у причу, као да је он потенцијалним читаоцима њеног дела познат, што је мало вероватно, те упућује на помисао да је Ана пишући своје дело сматрала да је то већ учинила. Како год, вести које она овог пута бележи, као и претходне, веома су значајне. Наиме, описујући ратовање Византинаца против султана Чахе, између осталог око превласти над малоазијским острвима Самосом, Лезбосом, Хиосом и Родосом (у периоду од 1088. до 1091. г.), Ана доноси вести о сусрету Чахе и византијског војсковође Константина Даласина, ради успостављања евентуалног мира, пре него што ће Константин Даласин извршити напад на Смирну.³⁵ Даласин је одбио да разматра предлоге правдајући се да ће „ускоро доћи са свом флотом доносећи са собом значајну снагу са мора и гла“ велики дука Јован, царев шурак, те да Чаха пред њега изнесе своје предлоге. Затим Ана прави екскурс и упознаје нас детаљније са делатношћу Јована Дуке, наводећи да је он од стране цара био послат у Драч из два разлога, „да заштити Драч“ и „да води рат против Далмата (Срба)“, јер „онај који се зове Бодин, будући најратоборнији и пун подлости, није желео да остане унутар својих граница, него је свакодневно нападајући градове најближе Далмацији, припајао их својим границама“, а додаје и да је дука Јован остао у Драчу једанаест година. За то време „многа је утврђења која су била под Вукановом управом повратио и многе заробљене Далмате послао цару Алексију“. На крају је, бележи Ана, „сукобивши се са Бодином у жестокој бици и њега заробио“.³⁶ Такви успеси дуке Јована Дуке били су довољна препорука да га цар опозове из Драча и да га именује за друнгарија флоте, чиме је желео да осигура победу Царства над Чахом.³⁷ Ана се затим враћа главној теми своје приче, наводећи да је Даласин за време док је ишчекивао долазак Јована Дуке освојио Смирну (1091).³⁸ Потом се даљи ток приповедања усмерава на „Ските“ и битку код Русиона, чиме Ана још једном кроз слику преплитања политичких и унутрашњих прилика у Царству на упечатљив начин истиче бројност и моћ непријатеља Царства.³⁹ Повест о борби против Чахе, по доласку Јована Дуке, Ана наставља у деветој књизи.⁴⁰

његовој несрећној смрти описаним у VI књизи. Жаргонски се такав стил назива ‘cast back’ или ‘cast forward’, cf. *Inoue*, *Historical methodology*, у овом зборнику, 204.

³⁵ Alexias, VII, VIII.1–4, посебно VII, VIII.5–8, 10. Византијски војсковођа Константин Даласин је успео да поврати Хиос 1090/1091, а затим је ступио у преговоре са Чахом, *Polemis*, Doukai, 67, 117.

³⁶ ...καὶ τέλος καρτερὰν μετὰ τοῦ Βοδίνου μάχην συναρράξας καὶ αὐτὸν κατέσχευεν..., Alexias, VII, VIII.9; ВИНЈ III, 383 (Б. *Крекић*); *Рагић*, Манојло Стравороман, 93–100, сматра да се у једном похвалном слову које је посвећено цару Алексију I, под Далматима за које се каже да су се ослободили ропства можда мисли на Константина Бодина, или пак да се њихово помињање односи на византијску власт у Далмацији.

³⁷ Alexias, VII, VIII.9.

³⁸ Alexias, VII, VIII.10.

³⁹ Alexias, VII, IX.1 passim, VIII, I.1 passim.

⁴⁰ Alexias, IX, I–III.

Ана, очигледно, бележи нову епизоду у односима Византије и Срба, у којој су Бодинове акције изнова претња на западним границама Царства, а поред њега нападе на византијске градове врши и Вукан. Ипак, Јован Дука, тадашњи дука Драча успео је да поврати отете градове, да заробљене Србе пошаље цару, а главни успех било је заробљавање самог Бодина. Неопходно је да се ова важна чињеница из српске историје, забележена на страницама Анине историје, правилно смести у што прецизнији хронолошки оквир. Бодиново и Вуканово ратовање против Византијског царства везује се за време службовања Јована Дуке на месту драчког дуке, а како је то једини траг који упућује на време Бодинове и Вуканове акције, питање времена Вукановог и Бодиновог деловања, а потом и заробљеништва последњег, постаје теже. Наиме, у науци још увек није решено питање времена службе Јована Дуке у Драчу, која му је додељена због значаја самог града, али и из других разлога које је Ана образложила. Претпоставља се да је Јован Дука започео службовање 1085, након што су Нормани напустили Драч, који су заузели Млечани и предали то важно упориште на Јадрану Византинцима. Његово службовање престало је управо одлуком цара који је желео да овај успешни дипломата и војсковођа буде главнокомандујући у предстојећим сукобима са моћним непријатељем какав је био емир Чаха. У оквиру Анине књиге се могу пронаћи јасне смернице да је Јован Дука опозван из Драча и упућен на Исток ради даљег рата против Чахе у пролеће 1092. г.,⁴¹ чиме се упућује на прецизнији временски оквир његовог деловања против српских владара. Наиме, Ана у осмој књизи јасно бележи да је цар Алексије успешно обавио своје послове захваљујући „Божјем провиђењу“, и да се „вратио половином маја у Византију као тријумфални победник“,⁴² свакако након битке код Левуниона, која се одиграла 29. априла 1091. г., и која је непосредно пре ове констатације подробно описана.⁴³ Затим Ана наводи да, иако није довољно рекла о догађајима између Византинаца и „Скита“ (Печенег), њена је намера да у нередним пасусима опише догађаје који су се одиграли „у међувремену“,⁴⁴ и потом описује

⁴¹ Већина истраживача сматра да је до постављења Јована Дуке на место управитеља Драча дошло 1085. г., али да се он на том положају није могао задржати дуже од шест година, дакле до 1091. г., Chalandon, *Essai*, 143, n. 1; *Buckler*, Anna Comnena, 402, 424, наводи да је Јован Дука напустио Драч и упутио се на Исток 1092. г.; *Polemis*, Doukai, 66-67; Théophylakte d' Achrida, 55-56. Уп. и *Вилимоновић*, Структура и особине, 185. Петар Франкопан сматра да је Јован управљао Драчким дукатом у периоду од 1083. до 1094, јер Ана наводи да је на том положају био једанаест година, и да је на том месту наследио Георгија Палеолога. Ипак, *Frankopan*, Imperial governors, 76, истиче да Јован Дука сигурно није био дука Драча у време Првог крсташког рата (1096. г.), када је тај положај држао Јован Комнин.

Што се тиче околности под којима је Драч поново доспео у византијске руке, оне су довољно познате, и не остављају простора да се податак *Λεϊθόιυσα ίοηα Δυκλιανινα*, који говори о томе да је Бодин после смрти Роберта Гвискарда 1085. г. преузео власт над Драчем, а потом га предао Византинцима, узме у разматрање, ср. *Ljetopis*, 97; *Живковић*, Портрети, 98-99.

⁴² ...τροπαιοφόρος αὐτὸς νικητῆς πρὸς τὸ Βυζάντιον ἐπανέρχεται Μαῖου παρπλεούντος μηνός..., Alexias, VIII, VI.5.

⁴³ Alexias, VIII, V.1-9; *Meško*, Notes sur la chronologie, 3-15; *Idem*, Anna Komnena's narrative, 58-66.

⁴⁴ ...τὰ ἐν τῷ μεταξὺ συμπιπτόντα τοῖς τότε καιροῖς..., Alexias, VIII, VI.5.

завере – Јерменина Аријевиса и извесног Хумбертопула, Јована Комнина, као и Теодора и Гргура Гавре, против цара Алексија I, а које вероватно припадају години 1093/1094 или каснијем времену,⁴⁵ и о којима ће у даљем тексту свакако бити речи. Цео тај екскурс завршава речима: „средивши послове са Јованом и Гргуром Гавром, цар је напустио Филипопољ и стигао у кланце који леже између Далмације и наше територије.....“⁴⁶ Тек онда, испрличавши нам догађаје који су се догодили „у међувремену“, Ана се враћа на *главни ѿрок* своје приче: „онда се вратио у Цариград.⁴⁷ Затим наставља „мало пошто се вратио доста детаљних вести стигло је о Чахи“, и цар је свакодневно примао извештаје о Чахином напредовању и намерама чак да нападне и Цариград.⁴⁸ Услед таквих околности морао је да се припреми за рат „током остатка године, у време између краја пролећа и последњих дана зиме, а онда да се супротстави Чахи са јачим снагама“, и што пре сузбије његове намере. „На крају зиме“, пише Ана, „када је отпочело лепо време с пролећем, Јован Дука, царев шурак, повучен је из Епидамна (Драча) и постављен је на место великог дуке флоте....“⁴⁹ Дакле, следећег пролећа након битке код Левуниона, тј. с пролећа 1092. г., Јован Дука је напустио полагај у Драчу и по царевој наредби преузео главнину борбе против Чахе.

Дакле, ратовање Бодина и Вукана, а потом и заробљавање српског краља може се сместити у шири временски оквир од 1085. до пролећа 1092. г., и заиста је тешко одредити се за одређену годину без додатних историјских смерница.⁵⁰ Једини путоказ који би могао да укаже на то да су у питању последње године службе Јована Дуке у Драчу јесу Анине речи о томе шта је све Јован Дука учинио током свог управљања дукатом, додајући да је „на крају“ (*τέλος*) заробио и Бодина, што је управо уверило цара у његове способности и препоручило га за водећу улогу у борби против Чахе.⁵¹

Још једно сведочанство Ане Комнине о српском владару Бодину неопходно је сместити у правилан хронолошки ред. Наиме, након описа битке код Левуниона, иако упозорава да није све рекла о односу Византинаца и „Скита“, Ана се одлучила да опише догађаје који су се десили у међувремену, те пише о завери

⁴⁵ Alexias, VIII, VII.3–IX.7; *Frankopan*, Challenges to Imperial Authority, 258–259, 264–265. *Cheyne*, Pouvoir, 92, 95–97, n. 123, 99, искључиво пратећи редослед Аниног излагања датира заверу Теодора и Гргура Гавре у 1091/1092. г.

⁴⁶ Alexias, IX, I.1.

⁴⁷ ...ἐπάνεισιν εἰς τὴν μεγалоπόλιν..., Alexias, IX, I.1.

⁴⁸ Alexias, IX, I.2–3.

⁴⁹ Alexias, IX, I.3.

⁵⁰ Б. Крекић, овај одељак смешта у период између 1085–1090. г., ослањајући се пре свега за такво датирање на закључке ранијих истраживача, износећи да је Јован Дука вероватно напустио Драч 1091. г., ВИИИЈ III, 383–384, нап. 26, 30 (*Б. Крекић*). Што се тиче времена Бодиновог заробљавања, Б. Крекић наводи да оно „није решено на довољно јасан начин“, али већу предност даје мишљењу Шаландона и Радојчића који се опредељују за 1090/1091. г., наспрот И. Синдику, који узима 1085. као годину Бодиновог заробљавања и ослобађања, ВИИИЈ III, 383–384, нап. 28 (*Б. Крекић*).

⁵¹ Alexias, VII, VIII.9; ВИИИЈ III, 383 (*Б. Крекић*).

Јерменина Аријевиса и извесног Хумбертопула, франачког порекла, и објашњава како ју је цар угушио,⁵² а затим додаје: „дознајући да се прича о инвазији Кумана, и да Бодин и његови Далмати желе да раскину њихов уговор и нападну нашу (византијску) територију..., цар је тешко могао да одлучи на којег од ова два непријатеља треба најпре кренути“,⁵³ а потом наратију наставља причом о завери његовог синовца, Јована Комнина и бележи да је цар послао два писма, једно Јовану, а друго у коме јасно наглашава деловање Вукана, властима у Драчу.⁵⁴ У српској науци се ови догађаји, потенцијални напад Бодина и *његових Далмата* и завера Јована Комнина, тј. деловање жупана Вукана смештају у 1091. г.⁵⁵ Међутим, поменути догађаји су део ширег екскурса који прекида наратију о победи над Печенезма и тријумфалном повратку цара Алексија у Цариград, те проблему њиховог датирања треба приступити из тог угла.

Наиме, када заврши са описом поменуте завере Аријевиса и Хумбертопула, Ана додаје да је у то време било говора о куманској инвазији, и да је та вест стигла до цара, а затим и следећа, о деловању Бодина и његових Далмата, те да је цару било тешко да се одлучи против којег од два непријатеља треба најпре деловати. Управо је поменута куманска инвазија смерница за нешто прецизнију хронологију поменутих догађаја. Познато је да су Кумани били савезници Царства управо у одсудном тренутку када се водила велика битка против Печенег код Левуниона 29. априла 1091. г., па је због тога мало вероватно да је куманска инвазија била управо 1091. г.⁵⁶ Кумани су долазили у сукобе и размирице са Царством, и то пре 1091. г. само једном, 1087. г.,⁵⁷ а после битке код Левуниона два пута, 1094. г., када су пружили уточиште самопрокламованом сину Романа

⁵² Alexias, VIII, VII.1.

⁵³ Alexias, VIII, VII.2-3.

⁵⁴ Alexias, VIII, VII.3.

⁵⁵ Б. Крекић се за овакву хронологију определио због чињенице да поменути догађаји следе опису битке код Левуниона, и због тога што је, како је веровао, Јован Комнин наследио Јована Дуку на месту управника Драча 1091. г., ВИИНЈ III, 384, нап. 30 (*Б. Крекић*). *Рагојчић*, *Вести Ане Комнине*, 18-19, наводи да су се ови догађаји збили 1091. г., а да Бодина у борби против Византије замењује Вукан, јер је он био заузет династичким борбама; ИСН I, 196 (*С. Ђирковић*). *Frankopan*, *Imperial governors*, 89, упозорава да се не може са веродостојношћу узети „датум Бодиновог напада да би се датирало постављење Јована Комнина на место драчког дуче“, али подразумева да је Бодинов напад не много хронолошки удаљен од завере новог драчког дуче Јована Комнина.

⁵⁶ *Buckler*, *Anna Comnena*, 436-437; *Diaconu*, *Petchénègues*, 130-133; *Diaconu*, *Coumans*, 40-42, 60-69; *Kozolov*, *More than Enemies*, 92; *Meško*, *Notes sur la chronologie de la guerre des Byzantins contre les Petchénègues*, 3-9, 11-15. *Meško*, *Anna Komnene's narrative of the war*, 66, истиче да је цар Алексије првобитно био неповерљив према намерама двојице Куманских канова Тогортага и Бониака да ратују против Печенег, али је након раскошног банкета на који су били позвани успео да са њима склопи чврст савез.

⁵⁷ У питању је био рат Византинаца и „Скита“ (Печенег) 1087-1090. г., у који су били укључени и Кумани, али како се види из Аниног излагања они су убрзо отпочели размирице са Печенезима, тако да нису ни улазили у отворен сукоб са Византинцима, Alexias, VII, II-IV, V.1-3 passim; *Diaconu*, *Petchénègues*, 112-129; *Idem*, *Coumans*, 35-40.

Диогена, извесном Лаву,⁵⁸ и 1114. г., када су прешли Дунав, али су се на вест о царевом доласку повукли.⁵⁹ Како се деловање Бодина и његових Далмата хронолошки везује за напад Кумана, остаје нам да пажљивим ишчитавањем текста утврдимо на коју се од описаних инвазија мисли када се говори о Бодиновом нападу. Анине речи јасно указују на то. Чини се да она с посебним утиском приказује царево недоумице око тога којој опсаности од *два непријатеља* би требало да се најпре посвети и додаје да је цар одлучио да је од суштинске важности да се прво позабави српском претњом, а не куманском, вероватно зато што су се Кумани по свој прилици, само приремали за предстојеће активности.⁶⁰ Слично бележи када је реч о куманској инвазији из 1094. г., а коју описује у десетој књизи *Алексијаде*. Наиме, ту стоји да су Кумани имали намеру да на престо поставе лажног претендента на византијски трон, али да цар није одмах реаговао, него је тек када су упали у тему Паристрион одлучио да се обрачуна са њима, али је и ту одлуку пратило помно већање.⁶¹ Ипак, да је реч о инвазији из 1094. г. највише нас упућује чињеница да је одмах након што је донета одлука да крене на Запад због Бодина и Далмата, а пошто је стигао у Филипопољ, цар добио поруку од архиепископа Бугарске о завери свог синовца Јована Комнина, дуче Драча, која је, нема сумње, изведена у то време.⁶²

Вест о завери блиског члана комнинског *икоса*, веома је узнемирила цара Алексија, али је он, како се види, врло брзо деловао пославши два писма једно: насловљено на Јована, а друго представницима власти у Драчу, у нади да се ова непријатна епизода што пре оконча на добробит породице Комнина.⁶³ У првом писму које је послао преко Аргири Карацаса, цар пише Јовану о том да је упознат „да варвари пристижу кроз клисуре“, и да је он пошао из Цариграда како би обезбедио границе. Сем тога, цар инсистира да и сам Јован дође пред њега и да га обавести о неприликама у Далмацији износећи бојазан да се Вукан већ

⁵⁸ Alexias, X, II–III.1; *Diaconu*, Coumans, 41–58.

⁵⁹ Кумани су овог пута прешли Дунав, а цар је брзо реаговао и „не оклевајући“ (μη μέλησας) послао је претходницу да извиди ситуацију, али су Кумани убрзо „били одагнани на сам помен његовог имена“, Alexias, XIV, IX.1–3.

⁶⁰ Alexias, VIII, VII.2.

⁶¹ Alexias, X, II.4–5.

⁶² *Varzos*, Γενεαλογία, № 23, датира заверу у 1094. г. *Cheyne*, Pouvoir, 96–97, наводи да је завера изведена после битке код Левуниона 1091, а пре него што је Вукан поразио Јована Комнина, 1093. *Mullet*, Theophylact of Ochrid, 86–87, n. 37, смешта Јованову заверу у 1093. или 1094. г. *Штанковић*, Комнини у Цариграду, 79, нап. 21, истиче значај датовања завере за разумевање комнинског *икоса*, сматрајући да се Јованова побуна одиграла најкасније 1093. г.

⁶³ Завера тадашњег драчког дуче Јована Комнина била је једна од највећих криза унутар клана Комнина. Реч је о завери блиског члана породице, но ипак Анина запажања о њој су врло занимљива и загонетна. Наиме, из недовољно јасног разлога она се поставља заштитнички према заверенику, те у даљем тексту као главног кривца за Јованов поступак означава његовог стрица Адријана. О завери, као и о евентуалном прикривању одговорности охридског архиепископа, вероватно у то време Теофилакта Охридског, за такву ситуацију, уп. *Вилимоновић*, Структура и особине, 265–269.

припрема за напад. Цару је, како се из писма види, било неопходно да зна да ли Вукан „остаје при мировним уговорима“, а ако не, његов план је да заједничким снагама, са Јованом, одбрани Царство.⁶⁴ Својим другим писмом цар се обратио представницима града Драча, понављајући да је „сазнао да Вукан опет ради против нас“ (тј. Царства), те да је због његовог деловања кренуо из Цариграда да утврди кланце „који леже између наше земље и Далмације“, и да се ближе информише о активностима Срба. Сем тога из истих разлога цар им пише да опозива Јована Комнина са места драчког дуке.⁶⁵ Међутим, у даљем тексту Ана објашњава шта су заправо писма представљала и како се ситуација даље одиграла. Писмо је најпре требало да доспе до Јована, а да потом Карацас преда писмо драчким властима и то под следећим условима и из следећег разлога: уколико се Јован повинује царевим инструкцијама, он ће остати драчки дука; само у случају да Јован не прихвати помирење Карацас је требало да сазове представнике града и прочита им намењено писмо да би му помогли при хапшењу Јована. Такође, у том случају би нови драчки дука био управо Аргир Карацас.⁶⁶ Из даљег текста *Алексијаде* сасвим је јасно да се Јован повиновао жељи свог стрица, те да није било потребе за његовим евентуалним смењивањем.⁶⁷ Наиме, Ана наставља са описом сусрета цара Алексија и његовог брата Исака и истиче да су они решили несугласице, а да је цар одлучио да свом синовцу Јовану поново повери службу дуке у Драчу.⁶⁸ Затим пише како то нису били једини цареви проблеми, већ да је уследила и поменута завера Теодора Гавре и издаја његовог сина Гргура, а затим додаје да је цар напустио Филипопољ тек након што је средио прилике са Јованом (Комнином) и Гргуром Гавром и упутио се „у кланце који леже између Далмације и наше (византијске) територије“.⁶⁹ Цар је, у ствари, желео да обезбеди границу према Србима и то је, према Анином опису, учинио с великом посвећеношћу.⁷⁰

Управо овом вешћу Ана прекида свој екскурс о *догађајима који су се догодили у међувремену* и враћа се догађајима који су се догодили непосредно након битке код Левуниона 1091., али пошто се цар вратио у Цариград половином маја 1091. г.⁷¹ Даље Ана пише, „убрзо након што се цар вратио“ (у Цариград), стигао је много подробнији извештај о Чахи и управо су те вести натерале цара да на

⁶⁴ Alexias, VIII, VII.4.

⁶⁵ Alexias, VIII, VII.5.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Нема дакле говора о томе да је Аргир Карацас био нови драчки дука, како стоји у ВИИНЈ III, 385 (*Б. Крекић*), наместо Јована Комнина, а пре Нићифора Вријенија. Cf. *Frankopan*, Imperial governors, 82–93.

⁶⁸ ...τὸν Ἰωάννην... “αὐθις, ὡς ὀραῖς, ἐκπέμπω πρὸς τὸ Δυρράχιον, ἐφ’ ᾧ τὰ τῆς ἰδίας ἀρχῆς ἐπιμελῶς ἐνεργεῖν...”, Alexias VIII, VIII.1–4.

⁶⁹ Alexias IX, I.1.

⁷⁰ Alexias, IX, I.1.

⁷¹ Alexias, IX, I.1. Уп. и Alexias, VIII, VI.5.

место друнгарија флоте постави Јована Дуку, дотадашњег драчког дуку, „када је лепо пролећно време почело“, дакле, у пролеће 1092. г.⁷² Наредни редови *Алексијаге* посвећени су управо ратовању Јована Дуке и Чахе, емира Смирне, око острва у Егејском мору.⁷³ Далеко јаснија хронологија ових догађаја донекле ће нам указати на временски оквир догађаја које је Ана описала у већ поменутом *екскурсу*, пре свега оних који се односе на прилике у *Далмацији*.

Истакли смо да се могући напад Бодина и *Далматиа* на византијске територије догодио највероватније 1094. г., али се нисмо ближе определили за нешто прецизнији оквир Вукановог напада, који је такође описан у контексту приче о завери Јована Комнина. Иако су ти догађаји описани пре описа постављења Јована Дуке на место друнгарија флоте, јединог довољно спретног да се супротстави Чахи, нема сумње да је Јован Комнин, син севастократаора Исака, постављен на место управника Драча наместо Јована Дуке, коме су животне околности намениле нову службу. Дакле, Јован Комнин је стигао у Драч с пролећа 1092. г. Из царевих писама јасно је да је Вукан у време Јованове завере прекршио мировни уговор, тј. да је он већ ратовао против Царства, те се намеће питање када је тачно отпочела његова борба.⁷⁴ Одговор нам пружају нове вести које Ана доноси о Вукану, у оквиру девете књиге своје историје.

Наиме, након описа ратовања са Чахом, Ана изненада прелази на опис ратовања цара Алексија на Западу, против Срба, започињући га драгоценом временском одредницом. Комнинска принцеза истиче да је читав сукоб против Византинаца отпочео Вукан, за кога каже да је „држао сву власт код Далмата“,⁷⁵ „два сунчева обиласка након уништења Скита“, односно две године након битке код Левуниона, дакле 1093.⁷⁶ Напад Срба, те 1093. г., био је усмерен на византијски Липљан, „мали градић на обронцима Зигона“, али се на вест о царевом доласку Вукан са својим људима повукао у Звечан, такође „градић у планинској области поменутог Зигона“.⁷⁷ Када је Алексије приспео у Скопље, Вукан је одмах, пише Ана, понудио мир, окривљујући византијске управитеље да су изазвали сукоб нападајући и наносећи „не малу штету Србији“.⁷⁸ Цар је прихватио мировну понуду према којој се Вукан обавезао да неће више вршити упаде на византијску територију, те да ће као гаранцију за то послати своје рођаке као таоце.⁷⁹ Међутим, како даље стоји, Вукан је одлагао испуњење својих обавеза,

⁷² Alexias, IX, I.2–3.

⁷³ Alexias, IX passim.

⁷⁴ Alexias, VIII, VII.5.

⁷⁵ ...ἀνὴρ δὲ οὗτος τὸ πᾶν τῆς ἀρχῆς τῶν Δαλματῶν φέρων..., Alexias IX, IV.1; ВИНЈ III, 386 (Б. Крекић); Buckler, Anna Comnena, 432–433. За Вукана се бележи и да је достојан противник цара Алексија, иако је у питању био, из византијске перспективе, локални одметник.

⁷⁶ ...μετὰ διττὴν ἡλίου περιφορὰν τῆς τῶν Σκυθῶν καταλύσεως..., Alexias IX, IV.1.

⁷⁷ Alexias IX, IV.2–3; Максимовић, Зигос, 73–90.

⁷⁸ Alexias IX, IV.3.

⁷⁹ Ibidem.

таоци нису послати, „а ни година дана није сасвим прошла“, а он је поново отпочео нападе на византијску територију, дакле почетком 1094. г.⁸⁰ Није ли због такве ситуације цар реаговао у свом писму, о коме Ана пише у VIII књизи, а које је упућено Јовану Комнину, у коме каже да има бојазан да се Вукан већ припрема за напад и да је цару било неопходно да зна да ли Вукан „остаје при мировним уговорима“, а ако не, његов план је да заједничким снагама са Јованом одбране Царство.⁸¹ По свој прилици, Вукан није имао намеру да поштује речени уговор, јер цар у свом другом писму упућеном представницима града Драча, а које је такође изложено у оквиру VIII књиге, понавља да је „сазнао да Вукан опет ради против Царства“.⁸² Ана нас у IX књизи подсећа да је Вукан „примио разна царева писма којима га је подсећао на уговоре и обавезе, које му је раније учинио“, али да Вукан „није био спреман да изврши обећање“.⁸³ Због тога је цар Алексије одлучио да ратовање против Вукана повери Јовану Комнину, свом синовцу, доделивши му „довољно снаге“.⁸⁴ Наравно, читаво Јованово ратовање против Вукана догодило се након што се царев синовац повиновао царевој вољи и пошто му је поверено да „среди послове у његовој провинцији“.⁸⁵ Дакле, Ана је у оквиру описа завере Јована Комнина, која је и у фокусу приче њеног екскурса, пружила обресе деловања Срба у то време, подробно описане у наредној књизи.

Након постављења Јована Комнина на чело борбе против Вукана, Ана нас обавештава о њиховој борби. Упркос моћи византијске војске, Ана читаоце свог дела опрезним реторским стилем припрема за фијаско византијске војске истичући Јованово неискство у ратовању и младост.⁸⁶ Јован Комнин је напредовао ка Липљану, а Вукан је поново понудио мир на који Јован није пристао знајући да је то „голо обећање“ и да се Вукан припрема за напад, о чему је обавештен. До окршаја је дошло у близини реке Ситнице, а пораз византијске војске Ана описује врло драматично.⁸⁷ Вукан се потом повукао у Звечан, а преостали део византијске војске на челу са Јованом Комнином до Липљана. Због великог пораза Јован одлази у Цариград, а Вукан, охрабрен тиме, пустоши околину Скопља, заузима Полог и напада Врање. Све наведено догодило се вероватно у првој половини 1094. г., јер Ана наводи да није прошла *ни чииава година од ирвобийној мира* између цара Алексија и Вукана. Због таквог стања цар Алексије се са војском одмах упутио у Далмацију, како би обновио порушена утврђења

⁸⁰ Alexias IX, IV.4.

⁸¹ Alexias, VIII, VII.4.

⁸² Alexias, VIII, VII.5.

⁸³ Alexias IX, IV.4.

⁸⁴ Alexias, IX, IV.4.

⁸⁵ Alexias VIII, VIII.4.

⁸⁶ Alexias IX, IV.4; *Рагојчић*, Вести Ане Комнине, 20–21.

⁸⁷ Alexias IX, IV.4–6; ВИНЈ III, 387 (*Б. Крекић*). *Stephenson*, *Balkan Frontier*, 148–149, не спомиње овај сукоб византијске и српске војске, штавише нетачно наводи да је Јован Комнин заједно са Србима ковао заверу против цара Алексија.

али и да Вукана најстроже казни за недела.⁸⁸ На путу из Цариграда ка Далмацији, у месту Дафнутијум, стигла је вест о завери Нићифора Диогена, сина некадашњег цара Романа Диогена, коју су потпомогли најугледнији чланови Сената и испред свих, његова мајка, некадашња царица Марија Аланска, због чега је цар прекинуо поход. И Анина нарација је од овог догађаја потпуно усмерена на даља дешавања у вези са завером.⁸⁹ Тек након описа тог врло мучног момента на унутрашњем плану Царства и пошто нас обавести да је завереник ослепљен на дан Светих апостола, 29. јуна 1094,⁹⁰ додаје да цар упркос тим догађајима „није изгубио нерве“, него је кренуо право ка Далмацији. Дакле цар Алексије је средином лета 1094. наставио свој претходно започет поход против Срба.⁹¹

На вест о царевом доласку с мноштвом војске у Липљан, који је византијска војска одмах повратила,⁹² Вукан је одмах понудио мир, у намери да пошаље претходно обећане таоце цару и тврдећи да неће више нападати византијске територије. Цар је прихватио понуђени мир, те је дошло до сусрета са Вуканом, кога је, како Ана бележи, иако је био „варварин“ цар „благоданно примио“, а затим додаје да је цар желео да избегне грађански рат, јер „мада то бежаху Далмати, ипак бежаху хришћани“.⁹³ Тиме на специфичан начин Ана показује емпатичну црту цара, који брине о својим поданицима и бори се искључиво када нема другог избора.⁹⁴ Вукан је пак коначно испунио своје обећање и предао цару таоце, „рођаке и изабране жупане“, њих двадесет, а међу њима и своје синовце „Уроша и Стефана Вукана“. Дакле, на миран начин завршио се потенцијални жесток сукоб Срба и Византинаца.⁹⁵

Према томе, јасно је да Ана у осмој књизи доноси податке о деловању Вукана у оквиру приче о завери Јована Комнина, које потом детаљно описује у деветој књизи, и неспорно је да су се ти догађаји збили 1093/1094. г. Међутим, на почетку свог екскурса о заверама, Ана је истакла да су Бодин и његови Далмати, у време када су пристизале вести о куманској инвазији, намеравали да „прекрше

⁸⁸ Alexias IX, V.1; ИСН I, 198–199 (Ј. Калић); Живковић, Портрети, 109–111.

⁸⁹ Alexias IX, V.1– IX.6; Вилимоновић, Структура и особине, 199–202.

⁹⁰ О години завере Нићифора Диогена уп: Chalandon, Essai, 149–151; Cheynet, Pouvoir, 98–99; Magdalino, Manuel I Komnenos, 203, сматрају да је у питању 1094. г., Frankopan, Challenges to Imperial Authority, 257–274, да је у питању 1095. г.

⁹¹ Alexias IX, X.1.

⁹² Пошто је цар након многих невоља наставио свој поход ка Србији, у овом његовом походу може се препознати оно што је Ана, завршавајући свој екскурс о заверама, већ испричала, а који је завршила царевим повратком у престоницу, Alexias IX, I.1; ВИИНЈ III, 385–386 (Б. Крекић), што се заправо и десило након што је Вукан предао таоце, Alexias IX, X.1, уп. даље у тексту.

⁹³ Alexias IX, X.1; Рагојчић, Вести Ане Комнине, 21; ВИИНЈ III, 388, нап. 40 (Б. Крекић); Живковић, Портрети, 117.

⁹⁴ Ана често истиче цареву човекољубље према варварима, тако на пример када је требало да се сурово казне извесни заробљеници скитског порекла, цар је наводно изговорио: „Скити јесу, али и људска бића“, „непријатељи, али вредни сажалења“, Alexias VIII, VI.1; Buckler, Anna Comnena, 99–108.

⁹⁵ Alexias IX, X.1; Shepard, „Father‘or ‚scorpion‘?, 80–107.

своје уговоре“ и да нападну византијску територију. Све ово отвара нова, велика питања о Бодиновом животу и деловању. Да ли то значи да се Бодин избавио из заробљеништва у које је пао услед ратовања против Јована Дуке и отпочео ратовање против новог дуке Драча; шта је подразумевао споразум који је намеравао да прекрши; да ли су се његове офанзиве дешавале у договору и синхронно са Вукановим; зашто се као главни носилац борбе против Византије означава Вукан, уколико се Бодин вратио у Далмацију? Нема сумње да се Бодин ослободио заробљеништва, и да је у једном тренутку 1094. напао византијску територију, али како су текле његове даље акције остаје непознато. Западни извори сведоче да се Бодин сигурно избавио из заробљеништва до 1096. г., када се бележи његов сусрет са учесницима Првог крсташког похода.⁹⁶ С друге стране, Ана при опису догађаја из 1093. г. описује Вукана као „човека који држи сву власт код Далмата“.⁹⁷

Време и ток описаног сусрета цара са Вуканом и предаје талаца не доводи се у питање. Међутим, оно што буди пажњу јесте да ли је Вукан прекршио нови мир уговорен са царем. Праћењем редова XII књиге *Алексијаде* стиче се утисак да је Вукан опет нападао византијску територију, али како је цар послао помоћне трупе, одмах је затражио мир и послао таоце.⁹⁸ Иако ова вест није привукла, чини се, довољну пажњу истраживача, они су се према њој различито односили, те је тако поједини посматрају као потпуно нову вест о деловању српског владара и смештају у 1106. г., а други сматрају да је у питању Вуканов напад из 1094. г., који Ана несмотрено понавља.⁹⁹ Да бисмо се правилно односили према овом проблему који се намеће из читања Анине историје, неопходно је сагледати контекст у коме се појављују вести о Вукану и његовој борби против Византинаца. Тематику дванаесте књиге *Алексијаде* чине бројни унутрашњи проблеми Царевине, али је главни фокус приповедања Друга норманска инвазија (1105–1107). Цар Алексије напустио је Цариград и стигао у Солун 14. индикта и *двдесетй јодина након његовој усјона на шрон*, с намером да организује одбрану против Нормана, које је предводио Боемунд, кнез Тарента и Антиохије – у питању је 1105/1106. г., а са њим је била *присилена да крене и царица Ирина*.¹⁰⁰

⁹⁶ Raimundus de Aguilers, 236; Ordericus Vitalis, III, 485–486; ИСН I, 196 (С. Ђурковић).

⁹⁷ Alexias, IX, IV.1. У *Лјетопису*, 96–99, не бележе се подаци о деловању Бодина и Вукана против византијске власти 1093/1094. г., већ се нагласак ставља на борбе око власти, како за Бодиновог живота тако и после смрти; *Живковић*, *Портрети*, 99–103, 109–116.

⁹⁸ „Кренувши отуда стиже до Струмице, а отуда до Слупима. Сазнавши за пораз Јована, севастократоровог сина, који је био послат напред против Далмата, пошаље довољне снаге у помоћ. Вукан пак будући веома покварен, одмах замоли цара за услове мира и пошаље тражене таоце...“; Alexias, XII, IV.4.

⁹⁹ Наиме, Chalandon, *Essai*, 238–239, и ВИИНЈ III, 389–390 (Б. Крекић), сматрају да је у питању нови напад Вукана, који се догодио 1106. г., такође и ИСН, 199 (Ј. Калић); *Живковић*, *Портрети*, 111–112, 116, док *Радојчић*, *Вести Ане Комнинине*, 22 и *Frankopan*, *Imperial governors*, 97, констатују да је у питању понављање описа Вукановог деловања из 1094. г., без детаљнијег појашњења.

¹⁰⁰ Alexias, XII, III.1–2. *Иноуе*, *Historical methodology*, 195–206, убедљиво је показао да Ана на овом месту не греша када помиње четрнаести индикт, а двадесету годину од почетка владавине Алексија који не кореспондирају, како је сматрала Баклер. Наиме, индикт јасно упућује на 1105/1106, а двадесета година владавине на 1101. г. Међутим К. Иноуе, пажљивом анализом текста закључује

У Солуну је цар отпочео припреме ишчекујући Боемундов долазак, а појава комете којој Ана посвећује доста простора, била је заправо лош предзнак.¹⁰¹ Цар је отпослао писма у различите земље у намери да обезбеди помоћ, а да би се припремио за предстојећи окршај са Норманима, поставио је као гувернера у Драчу синовца Алексија, другог сина севастократора Исака.¹⁰² Сем тога, издао је наређење о опремању флоте. Након свега цар се повукао до Струмице, недалеко од Слอปима, када је према Аниним речима стигла вест о окршају Јована, севастократоровог сина, и Вукана, у којем је Јован поражен, због чега цар шаље трупе у помоћ, али је Вукан одмах ушао у преговоре о миру и послао таоце. Затим Ана наводи да је цар остао у тој области око годину и два месеца, редовно прикупљајући вести о Боемунду који је још увек боравио у Лангобардији. Како је наступала зима цар је распустио војску, а сам се повукао у Солун. На том путу стигла је и вест да су се цару Јовану, његовом сину, у месту Валависти у Тракији родила деца, близанци син и кћерка.¹⁰³ Управо захваљујући помену рођења близанаца тј. *Јовановој зрелости*, у науци се узимало да вест о Вукановом нападу није поновљена, јер је при првом нападу Вукана 1094. г. Јован имао свега пет година, а како је цар боравио годину и два месеца у том крају, узима се да се наводни нови српски покрет догодио с пролећа 1106. г.¹⁰⁴ Ипак, Анина нарација о рођењу Јованове деце наставља се на опис догађаја који су се дешавали по царевом повратку у Солун услед наступајуће зиме. Читав екскурс о рођењу близанаца на овом месту, како је уочено, представља „тенденциозну интерполацију“ како би се умањио углед њеног брата и истакао нелегитимитет његове деце, коју не случајно завршава описом рушења статуе цара Константина у Цариграду, чиме се истиче лош знак у вези са рођењем Јовановог потомства.¹⁰⁵ Без обзира на тенденциозност којој можда и није место у опису припреме за борбу са Боемундом, рођење близанаца се догодило 1106. г., а цар јесте био у Солуну, вероватно од септембра 1105, и боравио је у том крају, тј. у Струмици и Слопиму, око годину и два месеца, негде до новембра 1106. г., а потом се вратио у Солун. Који су разлози да сумњамо у Анину вест о поновној борби са Вуканом? Прво, одредница да је цар боравио у том крају годину и два месеца највероватније се односи на струмички крај, јер је у Далмацију послао помоћне трупе. Сем тога, познато је да Вукан, у то време 1106. г., никако није могао да води борбу са

да су Анини извори у оба случаја и за индикт и за годину били поуздани, а у питању су писма и дневник. Међутим, Ана, како истиче Иноуе, након обавештавања читалаца да је цар отишао у Солун четрнаестог индикта, што одговара 1105/1106. г., прави шири екскурс о царици Ирини, који почиње сећањем да је она била присиљена двадесете године цареве владе, дакле 1101. г., да га прати у походу. Без обзира на овај сегмент, који још једном показује колико је Анино писање заправо прецизно, али и хронолошки некомпактно, нема сумње да је цар дошао пред Солун 1105/1106. г.

¹⁰¹ Вилимоновић, Структура и особине, 280–281.

¹⁰² Alexias, XII, IV.3; *Frankopan*, Imperial governors, 97–98.

¹⁰³ Alexias, XII, IV.4; Вилимоновић, Структура и особине, 279–280.

¹⁰⁴ Цар је био у том крају од септембра (14. индикт) 1105. г., до новембра 1106. г., ВИИНЈ III, 390, нап. 44 (Б. Крекић), а поход Вукана је наводно трајао од пролећа до новембра 1106.

¹⁰⁵ Alexias, XII, IV.5; Вилимоновић, Структура и особине, 279–281.

Јованом Комнином, севастократоровим сином, јер је у то време дука Драча био његов брат Алексије. Јасно је да се на овом месту под поразом Јована Комнина, „који је био послат на чело борбе против Далмата“, мисли на догађај из 1094. г. Ана додаје да се цар одмах укључио и да је Вукан одмах понудио преговоре и послао таоце. Потпуно је исти опис Вукановог одговора 1094. г. на вест о доласку цара, када му је након небројено много пута и прекршених обећања коначно предао таоце, међу којима и своје синовце. Зашто је Ана поновила вест? Одговор можда лежи у томе да је читава експедиција за одбрану од Нормана припремана на Балкану, у залеђу Солуна, и не марећи да ли је о томе већ било речи, Ана једноставно прави реминисценцију и тако прилике на Балкану, цареву тескобу и тешкоће доводи до усијања. Дакле, то је поновљени, а уједно и последњи помен српског владара Вукана у *Алексијади*. У преостале три књиге нема речи о деловању Срба и њихових предводника,¹⁰⁶ чиме, могло би се рећи, почиње полувековна тишина византијских историчара о српским владарима.

Вести Ане Комнине о српским владарима су занимљиве и значајне, а упркос Анином ученом и опором наративу, који на тренутке може учинити хронологију дела недоследном или пак нетачном, може се закључити:

* Ана први пут помиње Бодина и Михаила у вези са пружањем уточишта непослушном дуки Мономахату, у првој, а потом то чини у трећој књизи *Алексијаде*. У четвртој књизи помиње Бодиново неславно учешће у бици под Драчем 1081. г. Помен Бодина у шестој књизи односи се на исти догађај.

* Ратовање Бодина и Вукана против дуге Јована Дуке, које Ана излаже у седмој књизи свог списка, може се сместити у шири временски оквир од 1085. до 1092. г., који заправо представља време службовања Јована Дуке у Драчу, док се само Бодиново заробљеништво може хронолошки одредити у последње године Јованове управе у Драчу.

* Ана помиње још један напад Бодина и *Далмата* на византијску територију, у наредној, осмој књизи, који се највероватније догодио 1094. г., након што се Бодин ослободио заробљеништва. Могуће је да је тај његов напад био усаглашен са нападима Вукана, који се описују у оквиру приче о завери Јована Комнина, у истој књизи.

* Деловање Вукана против Царства, поменуто у оквиру приповести о завери Јована Комнина заправо је подробно описано у деветој књизи и може се сместити у 1093/1094. г. На исти догађај се односи Анино приповедање у дванаестој књизи *Алексијаде*.

¹⁰⁶ Ана још помиње Србе, Alexias XII, IX.6, када даје географски опис Јадранског мора и Дрима, наводећи како река Дрим „протиче границом Далмата“, чиме је дала извесну потврду о успеху Бодинове и Вуканове политике ширења српских граница. У четрнаестој књизи *Алексијаде* помиње се да византијска војска није целовита, при поласку крсташа преко територија Царства, јер је између осталог чувала клисуре према Србији, Alexias XIV, IV.3.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ – LIST OF REFERENCES

Извори – Primary Sources

- Annae Comnenae Alexias, edd. *Diether R. Reinsch, Athanasios Kambylis*, Corpus Fontium Historiae Byzantine 40, Berlin–New York 2001.
- Anna Comnena, The Alexiad, translated by *E. R. A. Sewter*, London 1069.
- Ioannes Scylitzes Continuatus, ed. *Ev. Tsolakēs*, Thessalonikē 1968.
- Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum, ed. *I. Thurn*, Corpus Fontium Historiae Byzantine 5, Berlin–New York 1973.
- Ljetopis popa Dukljanina, prir. *V. Mošin*, Zagreb 1950.
- Orderici Vitalis Ecclesiasticae Historiae libri tredecim, III, ed. *A. Le Prevost*, Paris 1845.
- Raimundi de Aguilers, canonici Podiensis Historia Francorum qui ceperunt Iherusalem, Recueil des Historiens des Croisades, Historiens Occidentaux, III, Paris 1866.
- Théophylacte d'Achrida, Lettres, éd. *P. Gautier*, Corpus Fontium Historiae Byzantine 16/2, Thessalonique 1986.
- Византијски извори за историју народа Југославије III, ур. *Г. Остојорски, Ф. Барушић*, Београд 1966 [Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije III, ur. *G. Ostrogorski, F. Barišić*, Beograd 1966].

Литература – Secondary Works

- Alexios I Komnenos, edd. *M. Mullett, D. Smythe*, Belfast 1996.
- Anna Comnene and Her Times, ed. *Th. Gouma-Peterson*, New-York 2000.
- Buckler G.*, Anna Comnena. A study, Oxford 1929.
- Chalandon F.*, *Essai sur le règne d'Alexis Ier Comnène (1081-1118)*, Paris 1900.
- Cheyne J.-C.*, Pouvoir et contestations à Byzance (963–1210), Paris 1990.
- Diaconu P.*, Les Petchénègues au Bas-Danube. Bucharest 1970.
- Diaconu P.*, Les Coumans au Bas-Danube aux XIe et XIIe siècles, Bucharest 1978.
- Frankopan P.*, Challenges to Imperial Authority in the Reign of Alexios I Komnenos: the Conspiracy of Nikephoros Diogenes, *Byzantinoslavica* 64 (2006) 257–274.
- Frankopan P.*, The imperial governors of Dyrrakhion in the reign of Alexios I Komnenos, *Byzantine and Modern Greek Studies* 26 (2002) 65–103.
- Howard-Johnston J.*, Anna Komnene and the Alexiad⁴, *Alexios I Komnenos*, 260–302.
- Inoue K.*, The historical methodology of Anne Komnene: A case study of book XII chapter 3 of the Alexias, *Zbornik radova Vizantološkog instituta* 52 (2015) 195–206.
- Kozolov S.*, More than Enemies. The description of Nomads in the Bizantine literature of the Epoch of the first Pecheneg Incursions into Bizantium, *Rules and Violence*, 63–83.
- Magdalino P.*, The Empire of Manuel I Komnenos 1143–1180, Cambridge 1993.
- Maksimović Lj.*, Βυζάντιο και οι Σέρβοι στο 11ο αιώνα: ζήτημα εσωτερικής η εξωτερικής πολιτικής της αυτοκρατορίας, ed. *V. N. Vlyssidou*, The Empire in crisis (?). Byzantium in the 11th century (1025–1081), Athens 2003, 75–85 [Maksimović Lj., Byzantio kai hoi Serboi sto 11o aiōna: zētēma esōterikēs ē exōterikēs politikēs tēs autokratōrias, ed. *V. N. Vlyssidou*, The Empire in crisis (?). Byzantium in the 11th century (1025–1081), Athens 2003].
- McQueen W. B.*, Relations between the Normans and Byzantium 1071–1112, *Byzantion* 56 (1986) 427–476.
- Meško M.*, Anna Komnene's narrative of the war against Scythians, *Graeco-Latina Brunensia* 19 (2014) 54–69.
- Meško M.*, Notes sur la chronologie de la guerre des Byzantins contre les Petchénègues (1083–1091) 1–15.
- Mullet M.*, Theophylact of Ochrid. Reading of Letters of Byzantine Archbishop, Aldershot 1997.
- Polemis G.*, The Doukai. A Contribution to Byzantine Prosopography, London 1968.
- Rules and Violence. On the Cultural History of Collective Violence from the Late Antiquity to the Confessional Age, edd. *C. Dietl, T. Knäpper*, Berlin–Boston 2014.

- Shepard J.*, „Father’or ,scorpion’? Style and substance in Alexios’s diplomacy, Alexios I Komnenos, 68–133.
- Stephenson P.*, Byzantium’s Balkan Frontier, Cambridge, 2000.
- Theotokis G.*, The Norman Campaigns in the Balkans 1081–1108 AD, Woodbridge 2014.
- Varzos K.*, Η Γενεαλογία των Κομνηνών I–II, Thessalonikē 1984 [*Varzos K.*, Ηē genealogia tōn Komnēnōn I–II, Thessalonikē 1984].
- Вилимоновић Л.*, Структура и особине „Алексијаде“ Ане Комнин – настанак једне личне историје, Београд 2014 (докторска дисертација у рукопису) [*Vilimonović L.*, Struktura i osobine „Aleksijade“ Ane Komnin – nastanak jedne lične istorije, Beograd 2014 (doktorska disertacija u rukopisu)].
- Живковић Т.*, Портрети српских владара (IX–XII век), Београд 2006 [*Živković T.*, Portreti srpskih vladara (IX–X vek), Beograd 2006].
- Историја српског народа, ур. С. Ђирковић, Београд 1981 [Istorija srpskog naroda, ur. S. Ćirković, Beograd 1981].
- Коматићина П.*, Византијска титула Константина Бодина, Зборник радова византолошког института 48 (2011) 61–76 [*Komatina P.*, Vizantijska titula Konstantina Bodina, Zbornik radova vizantološkog instituta 48 (2011) 61–76].
- Komatina P.*, Traduction des titres de souverains et de chefs étrangers dans le monde byzantin au Xe siècle – la forme et l’essence, *Remanier, métaphraser: fonctions et techniques de la réécriture dans le monde byzantin*, edd. S. Marjanović – Dušanić, B. Flusin, Belgrade 2011.
- Любарский Я.*, Замечания к хронологии XI книги «Алексиады» Анны Комниной, Византийский временник 23 (1963), 47–56 [*Ljubarskij J.*, Zamečanja k hronologii knigi «Aleksijady» Anny Komninoj, Vizantijskij vremennik 23 (1963) 47–56].
- Любарский Я.*, Об источниках «Алексиады» Анны Комниной, Византийский временник 25 (1964), 99–120 [*Ljubarskij J.*, Ob istočnikah „Aleksiadi“ Anny Komninoj, Vizantijskij vremennik 25 (1964) 99–120].
- Максимовић Љ.*, Зигос на српско-византијској граници, Зборник Филозофског факултета у Београду 15/1 (1985) 73–90 [*Maksimović Lj.*, Zigos na srpsko-vizantijskoj granici, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu 15/1 (1985) 73–90].
- Рагућ Р.*, Манојло Стравороман, Зборник радова византолошког института 27/28 (1989) 93–101 [*Radić R.*, Manojlo Stravoroman, Zbornik radova vizantološkog instituta 27/28 (1989) 93–101].
- Радојчић Н.*, Вести Ане Комнине о Србима, Гласник скопског научног друштва 3 (1928) 13–24 [*Radojčić N.*, Vesti Ane Komninoe o Srbima, Glasnik skopskog naučnog društva 3 (1928) 13–24].
- Станковић В.*, Комнини у Цариграду. Еволуција једне владарске породице, Београд 2006 [*Stanković V.*, Komnini u Carigradu. Evolucija jedne vladarske porodice, Beograd 2006].

Ivana Komatina

Institute of History, Belgrade

ivana.komatina@iib.ac.rs

SERBIAN RULERS IN THE *ALEXIAD* – SOME CHRONOLOGICAL NOTES

There is proportionally great deal of information about the Serbs in the *Alexiad* of Anna Comnene, in nine out of fifteen books that constitute this masterpiece, given that it comes to nation that is not as powerful and mighty as the Turks, Pechenegs and Cumans, and that primarily represented the internal subversive element of the Empire. Anna Comnene mentions Serbian rulers Bodin and Michael already in the first book, calling them *exarchs of the Dalmatians*, when describing George Monomachatus, the then duke of Durazzo, emphasizing that he provided a refuge for himself among the

Serbs in the event of being rejected by emperor Alexius and Robert Guiscard. The appointment of George Palaeologus to the position of the duke of Durazzo, that is described in the third book, showed that Anna's hints that Monomachatus would find refuge in Bodin's and Michael's land were true. Thus, Bodin and Michael were again mentioned as friends of the treacherous duke of Durazzo, which therefore suggests their attitude towards the new duke. Byzantine princess uses for Bodin and Michael the title *exarch*, which, according to the official Byzantine hierarchy, belonged to the lower ranks in relation to those titles that Scylitzes and Scylitzes Continuatus awarded the Serbian leaders – *archon* and *archegos*, while western sources confirm that Michael held the title of *rex*. In the fourth book of Anna's history the battle of Durazzo between the Normans and Byzantines in 1081 is described, from which Bodin withdrew without a fight, despite his obligation to take part in it on the Byzantine side. Anna then mentions Bodin again in connection to the same event in the sixth book, so that it can be dated to 1081 as well. Besides that, this information reveals also who were the *other rulers (archegoí)* „of the neighboring countries“ from the description of the battle of Durazzo, ie., that she meant, among others, the Albanians. Thus, this information supplements the description of the battle of Durazzo and the events that preceded it. Warfare of Bodin and Vukan against duke John Doucas and the captivity of Bodin, which is described in the seventh book, can be placed in a broader time frame between 1085 and 1092, which actually corresponds with the time when John Doucas was duke of Durazzo. The terminus post quem non for these events is the spring of 1092, because Anna clearly states that in the spring, a year after the battle of Lebounion, John Doucas, the emperor's brother-in-law, was withdrawn from Durazzo and appointed grand duke of the fleet to fight against Tsachas. Anna mentions another attack of Bodin and his Dalmatians on Byzantine territory in the next eighth book, that occurred in 1094, thus, after he was freed from captivity, and that action was probably coordinated with the attacks of Vukan. At the time when Bodin was preparing to attack, there was also a talk of a Cuman invasion, of which Anna tells in detail in the tenth book. Vukan's actions against the Empire, described in context of conspiracy of John Comnenus in the eighth book, where the emperor's letters addressed to John Comnenus and the representatives of the city of Durazzo are mentioned, which clearly state that Vukan's actions had already commenced, are actually described in detail in the next, ninth book, and can be dated to 1093/1094, when Vukan was finally defeated by the Emperor and after numerous delays he finally gave the demanded hostages, including his nephews, Uroš and Stefan Vukan. Anna describes the same event in the twelfth book of the *Alexiad*, where she states that Vukan fought against John Comnenus, and that entire paragraph is inserted in the description of the emperor's actions in the Strumica area, in 1105/1106, when actually duke of Durazzo was the emperor's second nephew, Alexius, John's brother. Anna once again mentions the Serbs, in the twelfth book, when, providing geographic description of the Adriatic Sea and the Drin, she claims that the river Drin was a border between the Dalmatians (Serbs) and Byzantines, which provides some confirmation of the success of Bodin's and Vukan's politics of spreading the Serbian borders. Emperor's measures to secure the border towards Serbia are mentioned in the fourteenth book, which describes the passage of the Crusaders through Byzantium.